

Q. F. S.

II.

DISSERTATIO GRADUALIS

De

NOTITIA
INGENIORUM

AD PRUDENTIAM COMPARAN-
DAM INPRIMIS NECESSARIA,

Qvam

Cum consensu amplissime Facultatis Philos.
in Reg. Acad. Aboënsi,

Sub PRÆSIDIO

VIRI AMPLISSIMI

M. HENRICI HASSEL,

Eloq. Rom. Prof. Ord.
Facult. Philos. h. t. Decani,

Publicæ Eruditorum censuræ,
que par est modestia sibi

SAMUEL TÆRNEB

In Audit. Maxim. die 20. Junii
Anni MDCCXXII.

ABOÆ,

Exc. Typ. Univ. Job. Kiämpf.

I. N. J.

S. I.

Quocunqve in humanis rebus oculos atqve animum verto, sive curam & cautionem domesticam sive provisionem & solertia publicam, sive inventa, artificia, praesidia denique qvæcunque conservandis vel augendis imperiis prescripta spectare licet: ubiqve lublicum prudentiæ consiliorumque robur esse animadverto. Horrui proprium animo, qvum accuratius mecum perpendarem, nihil tam caute inveniri, tam rite disponi, tam effici provide, circumspectis rebus omnibus rationibusqve subdatis, qvod non in contrarium even-

3

cum aliquando prolabatur, successus
votis optatisque minus responden-
te. Rursus parum abfuit, quomodo
nunus indignarer, quum intelligerem,
nullum consilium tam temeraria
audacia improvidaque cura suscipi,
quod non apud alios felices inter-
dum prosperosque exitus sortiatur.
Quin etiam nihil fere tam asperum,
& acceleradæ ruinæ idoneum, quod
non malo imminentि propulsando
quandoque videas inservire. Immo
prava magis, quam bona consilia pro-
spere evenire affirmat Salust. (4) Tam
incerta & instabilis est prudentia,
tam lubrici, vel sapientissimi cona-
gus. Scilicet ut vendorum flatus
cum vehementissime per mare, per
terras, per montes & valles, quod
sit Euripedes, evitarunt, impetu
naturali desinente improviso debi-
litantur & deficiunt: sic pertinaci-
or animi vis, consilia intelligo pru-
dentissima, ubi robustissimis adole-
vit viribus, improviso nonnunquam
lan-

(4) *de R. Q. 14*

Ianguescit, nihilque omnino stabile
sibi pollicetur.

S. IL.

Uncunqve autem prudentia huma-
na à perfecta firmitatis ratione
absit; putandum tamen non est, eam
frustra præcipi, quasi omnia à for-
tuna pendeant. Nam licet non dif-
fitear, esse fatum, esse fortunā, se-
cretam puta Dei providentiā, quæ ra-
tiones humanas & Ulyssēa sæpe consi-
lia disturbat, & velut tesseras evertit
dēliberationes firmissimis decretis
terminatas: non ideo tamen irriti
atqve inanes sunt nostri ubique la-
bores, nec nisi DEi voluntati adver-
sentur, sine proposito speratoqve
fructu & emolumento excidunt sem-
per. Atqve magna foret protervitas
minimeqve nobis condonanda, si
prudentiam, rationis pulcherrimum
opus nibili haberemus, & in rebus
nostris ideo circumspetione con-
siliisqve uti aspernare nūr, qvod sæ-
pius soleant in nervum crumpere,
quum

qurum quicquid DEi consilio prosp-
etum est, nobis affatim satisfacere
debeat. Quapropter hominibus in-
cumbit, in omnibus prudentiam i-
ta adhibere, ne infelix successus i-
psorum tribuatur negligentia, ut o-
ptatus vero eventus cuicunque rei
potius, quam solis consiliis pro-
priis & dexteritati adscribatur.
In primis autem eorum est, pruden-
tiam summo sequi amplectique stu-
dio, qui in vita publica sunt consti-
tuti, ob magnam, quam parit, uti-
litatem per universam rempubli-
cam latissimè se diffundentem. De
hujus quadam parte, eaque non po-
strema, jam aliquanto ulterius age-
re mihi est consilium, paucis quæ
ad rem præcipua fuerint, præmissis.

§. III.

IN ratione vocis prudentia reden-
da non multum mihi negotii fa-
cessam. Satis habeo notare, pru-
dentiam à providendo derivari, quod
ex principali sua conditione faturo-
rum sit provida, adeoque quasi pro-
viden-

§

videntia dicatur. Aristoteli definitur prudentia (a) qvod sit ἔξιτον λόγος αἱληθεύς, τῷ τοῦ αἰδερώπινα αἴγαθα πεισμένη. Idem prudentem describit, ubi Φεόνιος inquit εὐβουλευτικὸς καὶ πεισμένος τῷ τοῦ σαυτῶς καὶ τοῖς αἰδερώπινα αἱληθῶς αἴγαθα καὶ κακὰ. Nec procul inde abludit Lipsius (b) hunc in modum scribens: prudentia est intellectus & dilectus rerum, que publice privatimque fugienda aut appetenda. Prudentia potest dividiri in Privatam, & Publicam, cuius distinctionis ratio ex diverso, circa qvod utraqve versatur objecto, est repetenda. Publica enim bonum totius civitatis, privata proprium alicujus emolumentum promovere intendit. Sed ratione tantum & nostro concipiendi modo differre censemus; una quippe eademque prudentia est, qva familiæ, & civitati consultitur, qvia idem bonum est in καὶ πόλει. Arist.

L. Eth. I.

§. IV.

(a) 6. Eth. 5, (b) Pol. 1. 2.

§. IV.

H^{is}, pro instituti ratione, circa considerationem prudentiae præmissis, reliquum est, ut ad partem illius præcipuam, quam *notitiam facio ingeniorum*, accedam. Ne autem quis ambiguitate vocis ingenii, præter opinionem nostram, fallatur, breviter inuere sufficit, ingenium hic usurpari pro *indole atque natura*, non tamen in significatione generali, quomodo ingenium quibuscunque rebus & inanimatis & animatis tribuitur, prout dicimus ingenium loci, terræ, lactis &c. sed in acceptione particuliari, & in quantum nimirum inclinationes singulis hominibus proprias, vel natura insitas, vel institutione comparatas, vel consuetudine usuqe inductas designat. Per notitiam itaque ingeniorum intelligimus illam cognitionem, per quam id ipsum maturo cum judicio advertitur, & observatur, quod aliqui in vita moribusque ita est proprium & familiare, ut inde ab aliis distingvatur.

§. V.

Fillerum omnino prudentiae Politiciæ est notitia ingeniorum. Qui enim vel civitatis Universæ gubernacula moderabitur, vel partem ejus aliquam curabit, & in illa publicum obibit munus, nisi hac sit arte instrutus, vere prudens esse non potest, sed sæpiissime fallitur errat, decipiturque. Reversa enim, ut habet Plutarch. (a) Ignorantia eorum, cum quibus tibi vivendum est, ut opinione & spe frustraveris, ac cœpitis sapienter decidere in causa est. Quia n. ratione queas cum singulis pro cuiusque ingenio vivere, atque sic imminentia mala prævertere, nisi varijs genios impetusque animorum, curiosa diligentia possis diringvere, (b) & per quosdam quasi characteres politicos ab auctoribus rerum ad recondita & precipua omnis aetus in Rep. principia profici sciias (c) Hoc, credo, intellexit Icilius,

(a) de civili inst. p. 51. (b) vid Barcl. in. dedicat. ad Ludov. p. 391. (c) Barcl. Ebarcl. Pol. Volebi c. 1.

lius, hoc, si exempla plura desideras, sciebant Sextius, Licinius, Fabius, qvorum ille rerum popularium peritus, Liv. lib. 3. c. 51. hi artifices jam tot annorum usu tractandi animos plebis, lib. 6. c. 36. rationes civiliter vivendi & civilia administrandi, ut res & usus & tempus postulabat, usurpare ac dispensare potuerunt. Notabis autem hic non sufficere notitiam superficiariā, sed qvæ proprius accedit, & intimos ingeniorum recessus exactius inqvirit, ut hominum studia, animorum habitus motusqve distincte & scire & sequi valcas, qva re nihil utilius prudenti. Ita enim poterit ex genio variarum gentium sic animum instruere, ut diversus sit cum diversis, cognoscaturqvo quid a quoque expectandum aut timendum. Barcl. Sat. part. 4. c. 2. p. m. 415.

§. VI.

Quem vero utilis hæc est notitia prudenti, tam difficultem eam reddit summa ingeniorum varietas.

Opem-

Quemadmodum inquit Bodinus (a) in
suo genere animantium non modo in-
numerabiles sunt figurae; verum etiam
earum, quae figuram eandem habent, ma-
xima varietas est; sic hominum inter-
se admirabilis ac pené incredibilis dissi-
militudo. Cum his conf. Cic. lib. 1.
off. cap. 30. p. m. 100. Certe uniuersi-
que hominum sua lineamenta natura in-
venit, quae tam frontis, quam animi
habitum à reliquorum corporum, me-
tiumque similitudine distingverent. (b)
Ex quo fonte notissimum est, ho-
mines non tantum variorum loco-
rum, sed ejusdem etiam urbis ejus-
demque familiæ valde differre, &
tanquam vultu, sic ingenio studiisq;
distingvi. Hic tēgæ quam sago a-
ptior est, ille rebus contemplandis,
hic agendis non factus, sed natus
videtur. Peritus quis esse potest artis
medendi, aliarum verum rudis, & qui
scitissima carmina feribit, eum artis rei-
publicæ gerenda imperitum esse bāud ra-

TUM

(a) de Republ. lib. 5. c. 1. p. 767.

(b) Æst. de An. c. 10. p. m. 294.

rum est. Frostn. (a) *Quid? qvod varietas illa inter cognatos quoque fratresque non raro deprehendatur.*

Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem Pugnis. quot hominum virunt, cotidem Budiorum

Millia (b).

Nec in iis tantum se illa ostentat, quae ad honestatem pertinent ac decus, sed in aliis etiam, quae vitiosa sunt vel à turpitudine absunt quam proxime. Quo quidem illud spectat Livii (c) *Tam civitatum, quam singulorum hominum mores sunt: gentes quoque aliae iracundae, aliae audaces, quædam timidae; in vinum, in Venerem proniores aliae; id qvod exemplis ibidein clarius proponit. Proinde relinqvitur, accuratam ingeniorum notitiam non posse sine magna difficultate haberi. Accedunt etiam (qvod non parum hujus rei difficultatem adauget) varia arte*

com-

(a) *Nat. Pol. ad. l. An.. Ter. v. 68. (b)*
Horat. l. 2. Sat. 1. (c) lib. 45. c. 23.
p. 1113,

composita ingenia. Tiberiique mo-
res, cuius omnis labor fuit, *ut sensus suos penitus abaseret.* Tac. lib. 1.
An. c. II.

§. VII.

UT jam rationem modumq; notiti-
am ingeniorum adqvirendi bre-
viter aperiamus, telæ hujus texen-
dæ ratio depoſcit. Vias hujus varie-
tatis ingeniorum indagandæ alii ali-
as ponūt, de qvibus hic eſſet locus a-
gendi spatioſiſſimus, modo id permit-
teret brevitas nobis imperata. Itaqve
vastū illud mare nunc non ingredi-
or, sed dum litora lego, indice
tantum dīgito monstrabo, ex *situ* fe-
deque regionis, ex *estate*, *formâ*, in
qvam nascuntur, aut perveniunt
homines, ex *educatione* qvoqve cha-
racteres hominum colligi posse;
qvæ præcipue, non tamen ſola ſpe-
ctantur in notandis hominum inge-
niis. Ab observatione ſitus regio-
nis incipio, ubi attendendum, u-
trum regio Aqvilonaris sit, an Au-
ſtra-

stratis, an in convallibus sita, an in locis montosis. Nam tales plerumque sunt hominum mores, qualis est locorum situs ubi aegunt. Freinsh. (a) Cum quo etiam facit Curtius, (b) quando de Indorum ingeniosis loquitur, ingenia hominum, inquit, sicut ubique, apud illos locorum quoque situs format. Quidippe sicut partes agrorum sunt aliae pestilentes, aliae salubres, sic aliae, quae acuta ingenia gignunt, aliae quae retusa: idque pro cœli varietate, & ex disparili aspiratione terrarum. Cic. (c) Quocirca expedit habere notitiam locorum, Regionumque, maxime earum, quæ infamia alicuius notam in se traxerunt, quæ illa olim fuere Thracia, Thebaeque in Bœotia, terra usque ad proverbi celebritatem, ingeniorum stupiditate infamis. vid. Cornel. vit. Epa- min. cap. 5. Nec tamen negligendum

(a) in comment. ad. Curt. lib. 7. c. 3. num. 7. (b) lib. 8. c. 9. pag. m. 576. (c) de divin. lib. I. p. 368.

dum illud Barcl. (a) quorundam hominum candor a patria ferrugine recessit.

Scilicet sunt multi, quorum prudentia
monstrat
Summos posse viros, & magna exempla
daturos

Vervecum in patria, crassaque sub aere
nasci. (b)

Ad hæc cognoscat distincte gentes,
nationesque quarum fides suspecta
est. Olim Græci, Pœni, & Phænices,
astutæ & perfidæ nomine
male apud alias audirete gentes.
De Græcis hæc refert Bodinus, (c)
certe Polybius homo Græcus, qui dome-
sticam ac militarem Romanorum disciplinam omnium accuratissime prescripsit,
ad Romanos adstringendos verbum suffi-
cere: Græcis vero si vel centum nummos
aureos mutuo acciperent, æcluariis publi-
cis decem, sigillis viginti opus fuisset,
mec propterea fidem colere potuisse. Da-
Spar-

(a) Ic. An. cap. 10. (b) Juvenal. sat. 10.

(c) de Republ. lib. 5. c. 6. p. m. 966.

Spartanis seorsim tale quid leges a-pud Historicos. De Ægyptiis dicit Freinsh. (a) ex Vopisco in Saturnino: sunt, inquit, Ægyptii viri ven-tosi, furibundi, jactantes, injuriosi, at-qve adeo vani, liberi, novarum rerum usqve ad cantilenas publicas cupientes.

§. VIII.

UT ad interiorem ingeniorum no-titiam pertingat vir prudens, atq; ita sibi in rebus omnibus prævide-at, ætatem etiam, cuius maxima esse vis in variandis hominum ingeniosis solet, sagaci prudentiæ oculo inspi-ciatur. *Quædam estates,* inquit Barcl. (b) præcipue armis exercitæ: mox omnia in quietem compositæ; tum Regnorum, tum Rerum publicarum in populis amor; nunc veluti in barbariem homines nasci; deinde in facilioribus animis mansueti-
re, & post secula aliquot ad stipatum prima caligine ingenium redire.

§. IX

EX institutione puerili de inge-niis vel bonis vel malis est ju-di-

(a) in comment. ad Curt. lib. 5. c. 6. p. 966. (b) Barcl. Sat. part. 4. c. 8. p. m. 4 II.

dicare. Nam vere in hac multis
momenti, imo, ἡ ὁλος καὶ ἡ τῶν εἰ-
σε positum docet Casaub. (a) Pla-
toni credimus quando ait: Χεράλα-
ιον δὴ παιδείας σεθῆ ΙεοΦή, καὶ παιδευ-
τις ἦ κηρυκή σωζουμένη Φύσεις αγαθὰς
εἰποιεῖ. (b) Proinde cum tanta sit
educationis vis, parentis est, in li-
berorum institutionem subinde in-
quirere, operamque dare, ut, si qui
sit, tumor, naturæ vitio emascens, quem
sæpe parentum lenitas ad ulceris matu-
ritatem foveret, adhuc cruentus ac facilis
exsecetur; Barcl. (c) neque pædago-
gis nimiam habere fidem, ad mo-
nitum Plutar. (d) Prudenter tamen
vitanda est omnis diffidentia exte-
rior nota multi namque docuerunt fal-
lere, dum timent falli. Senec. (e)

§. X.

Inter modos rationesque varietatis
B in-

- (a) ad Theophr. charac. comment. p. 94.
- (b) lib. 4. de Republ. (c) Barcl. Satyr. part. 4. c. I. p. m. 397. (d) de inst. Pue-
ril. c. 13. (e) de ira lib. 2. c. 24,

ingeniorum noscenda, fortunam
quoque numero. Quid communis
hominum affectus fortunae imperio
soleat subjacere, notius cuique est,
quam ut multis id a me dici merear-
tur. Quotus enim quisque est, qui
nesciat, aliter eos esse animatos,
quibus aspirante fortuna, res ex
voto fluunt, aliter qui sortem adver-
sam experiri, & deflere uberiori-
bus lacrimis coguntur Tumescere
saepe illos quis ignorat, & ma-
iores semper animi sumere spi-
ritus, hos animo pene lingui? At-
que hos iterum, sicuti indulgentior
subito mulserit fortuna, inani men-
tis affectu efferti videas. Adeo est
facile, hominem pro varietate for-
tunae in multiplices habitus vultus-
que trahere! Fortuna itaque in homi-
nibus accurate inspicienda, digno-
scendaque est, ut ad diversas ani-
morum inclinationes cognoscendas
expeditior paretur via. Plures e-
quidem ad hanc notitiam perveni-
endi dantur modi, quos proinde

circa nobilissimum hoc argumen-
tum mea qualiscunque industria
longiori expositione ostenderet; sed
ut breviores hic ducam lineas, ju-
bet & instituti & typothetæ ratio.
Sufficiat itaque paucissimas has li-
neas duxisse, quas quidem si nove-
ris, qui prudentiæ iter percurrere
studes; etiam quæ virtutum ac vitio-
rum series, quæ artium sublimitas,
quodue calliditatis ingenium scire te ne-
cessum est.

*Barcl. Sat. part. 4.
cap. 2. p. 410.*

SOLI DEO GLORIA.

201 DEO CORDI